

Gh. Chivu, Oana Uță Bărbulescu (ed.), *Ion Coteanu – în memoriam*, Editura Universității din București, București, 2014, 412 p., ISBN 978-606-16-0467-8.

Lector univ. dr. Oana Cenac

“Dunarea de Jos” University of Galati

Împlinirea a 150 de ani de la înființarea Universității din București a constituit un moment prielnic pentru corpul profesoral de la Facultatea de Litere a Universității București să omagieze personalitatea unuia dintre cei mai distinși reprezentanți ai săi: academicianul Ion Coteanu, de la dispariția căruia se împlinesc 17 ani.

Inițiativa, susținută de profesori și de cercetători din diverse centre universitare și din institute filologice ale Academiei Române, s-a concretizat în apariția volumului omagial, coordonat de prof.univ.dr. Gh. Chivu și de lect.dr.

Oana Uță Bărbulescu, dedicat “unui autentic om de știință” (Marius Sala), “ultimului mare lingvist al secolului XX” (Grigore Brâncuș).

Volumul este precedat de un *Cuvânt înainte*, de un tabel cronologic și de o bibliografie a lucrărilor semnate de academicianul Ion Coteanu, întocmită de Mihaela Popescu (Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” din București); secțiunea este extrem de utilă, întrucât prezintă organizat lucrările de lingvistică și filologie publicate în timpul vieții profesorului, o secțiune *Varia*, lucrările postume, articolele și volume omagiale sau *In memoriam*.

Lucrările care alcătuiesc volumul acoperă întreaga sferă de preocupări ale cercetătorului Ion Coteanu: istoria limbii, dialectologia, stilistica, gramatica limbii române contemporane, lexicologie.

În articolul *Evoluție fonetică sau substituire de sunete?*, Andrei Avram evidențiază trei aspecte majore: 1. necesitatea de a se face distincție clară între fenomenele fonetice și cele de altă natură atunci când se realizează identificarea factorilor cu rol în adaptarea la o limbă a cuvintelor adoptate de aceasta sub influența altei (sau altor) limbi; 2. aspectul fonetic al unor

cuvinte împrumutate din maghiară se explică pe baza unei “substituirii de sunete (actualul [î], prin închiderea lui [ă], vocală apărută fie tot prin substituire, fie prin închidere, în silabă neaccentuată neinițială, a vocalei centrale cu apertură maximă” (p.71); 3. evidențierea unui tip de substituire de sunete capabil de a pune în lumină importanța unui factor căruia “(...) nu i se acordă întotdeauna suficientă atenție în prezentarea procesului de adaptare la limba “primitoare” (în cazul nostru limba română) a cuvintelor împrumutate: particularitățile pe care le posedă în această limbă structurile fonotactice tradiționale.” (p.71).

Un alt domeniu în care profesorul Ion Coteanu poate fi considerat un precursor este cel al studiilor de terminologie, așa cum evidențiază Angela Bidu Vranceanu în articolul *Despre terminologii*, semnalând interesul profesorului pentru acest domeniu chiar studiul din 1942 privind numele de plante, continuat cu analizele ale unor terminologii ce vizează domenii variate: agricultura, alimentele, casa, corpul omenesc, industria casnică, medicina populară, culorile, studii amintite în volumul *Introducere în lingvistica și filologia românească. Probleme, bibliografie*, semnat de I. Coteanu și I. Dănilă (1970). Studiile amintite cuprind observații teroretice importante, cu rol major în dezvoltarea viitoare a disciplinei terminologia.

În articolul *Funcționalismul, o stilistică a relevanței*, Doina Bogdan-Dascălu încearcă să realizeze o delimitare a *funcționalismului* de zone cu care interferează în mod natural și cu care este identificat în mod nejustificat.

Un articol cu pronunțat caracter memorialistic, emoționat, este semnat de Gr. Brâncuș și intitulat – *Amintiri cu Ion Coteanu*. Autorul încearcă să surpindă imaginea Profesorului de la primele momente când l-a cunoscut, toamna anului 1948, și până la momentul “despărțirii”: “Ne-am văzut ultima oară când împlinea 77 de ani (...). Venise la facultate pentru examenele de admitere la doctorat. Îl chinuia o boală cumplită. Peste câteva săptămâni avea să se stingă. Lingvistica românească pierdea atunci, în decembrie 1997, una dintre cele mai strălucite minți ale ei.” (p. 82) Se reține imaginea dascălului Ion Coteanu, așa cum o creionează Gr. Brâncuș: “Era profesorul care te atrăgea și te făcea să-l urmezi: un om delicat, niciodată impulsiv, foarte echilibrat, generos și blând, mereu în limitele bunei cuviințe.” (p. 77)

În articolul *Munca și răsplata ei – o cercetare la granița dintre lingvistică și istorie*, Monica Busuioc aduce în prim plan o temă necercetată până în prezent din punct de vedere lingvistic, și care i-a fost sugerată de academicianul Ion Coteanu – “efectuarea și răsplata muncii”. Interesul

stârnit de analiza acestui domeniu a avut ca finalitatea o lucrare mult mai amplă, intitulată *Munca și răsplata ei (secolele XVII-XVIII). Studiu de terminologie* (2001).

Academicianul Gh. Chivu, în articolul *Prima listă de plante și începuturile terminologiei botanice românești*, analizează studiul consacrat de Ion Coteanu "primei liste a numelor românești de plante", apărut la București, în 1942. Considerat a fi "(...) cea dintâi încercare românească a terminologiei botanice după criteriile stabilite de Carl von Linné" (p. 95), autorul punctează meritul deosebit al lui Ion Coteanu care a editat în condiții foarte bune lista alcătuită și tipărită în 1783 de către preotul calvin Benkö József, oferind astfel specialiștilor date extrem de utile privind istoria și varietatea dialectală a lexicului românesc.

Articolul semnat de Crișu Dascălu, *Dar unde sunt cuvintele de altădată?*, abordează o temă de mare actualitate: apărarea elementelor definitorii ale unei națiuni: *istoria și limba*. Autorul surprinde o realitate nefericită: "(...) ne este dat să asistăm (neputincioși?) cum tăvălugul uniformizării trece peste tot ce pare a-i sta în cale. Azi, mai mult decât ieri, semenii noștri vorbesc și scriu din ce în ce mai incorect și folosesc un număr tot mai descrescător de cuvinte." (p.101) Autorul recunoaște criza lexicală pe care o traversăm, care se traduce prin reducerea lexicului românesc la ceea ce se numește *vocabular de bază*. Semenii noștri uită sau par să fi uitat cuvinte, expresii și zicători românești, cu toții fiind martorii unui veritabil "proces de decimare" (p. 102). În acest context, *a comunica* cu orice preț și indiferent de mijloace a ajuns "mai presus de *a te comunica*".

Florica Dimitrescu, în articolul *Pe marginea unui excelent dicționar român-polon*, evidențiază complexitatea muncii de lexicograf, o muncă care implică migală, acribie în slujba cuvântului și în încercarea de a clădi "(...) un mic sau mai mare *monument* al unei limbi." Autoarea surprinde istoria *Marelui dicționar român-polon*, o lucrare care are "*calitatea rară de a răspunde atât necesităților publicului larg, cât și de a corespunde exigențelor specialiștilor.*" (p.112)

Într-un articol extrem de interesant, intitulat *Valențe pragmatice ale etimologiei tropilor*, Elena Dragoș încearcă să demonstreze că modularitatea poate realiza o legătură între pragmatică, etimologie și tropi: "Dezambigizarea tropilor, prin observarea etimologiei elementelor componente, la care se adaugă analiza limbajului poetic în faza sa incipientă, constatarea inexistenței unei norme literare, precum și exercitarea diverselor influențe pe care limba vorbită le suferă (...)

reprezintă câteva obiective de ordin pragmatic de rezolvat prin sistem modular”. (p.113)

În articolul *Textele orale în registru dialectal ca bază de date pentru exegeze lingvistice*, Stelian Dumistrăcel ilustrează activitatea de dialectolog a profesorului Ion Coteanu. Demersul său “ (...) reprezintă o evaluare din perspectiva utilizării textelor publicate pentru redactarea articolelor din forma actualizată și unificată (sub raportul normelor tehnice) din ediția în lucru a *Dicționarului limbii române* al Academiei.” (p. 119)

Articolul profesorului Nicolae Felecan, *Ion Coteanu și graiul maramureșean*, evidențiază preocupările lui Ion Coteanu în domeniul dialectologiei, problematizarea pe marginea noțiunilor de *limbă, dialect, grai* fiind de timpuriu în atenția profesorului. O dovadă în acest sens sunt numeroasele studii și articole publicate.

Interacțiunea factorilor *diacronic, diatopic, diastratic, diafazic* și *diamesic* în explicarea unor fenomene de limbă (în special a unor forme supracompuse) sunt excelent dezbătute de profesorul Constantin Frâncu în articolul *Despre unele forme supracompuse*.

Referirea opacă din textele descântecelor sau din narațiunile despre practicile magice este atent analizată de Sanda Golopenția (în articolul *Despre referirea opacă la practici magice în limba română*), al cărei demers este riguros susținut de consultarea sistematică a *Dicționarului Academiei*, a *Micului dicționar academic*, a *Dicționarului etimologic al limbii române* al lui Alexandru Ciorănescu și a altor surse și exemple provenite din studiul etnologic al descântatului.

În articolul *Probleme ale limbii în perspectiva actualității*, Valeria Guțu Romalo evidențiază necesitatea reconsiderării problematicei lingvisticii în contextul actual al *globalizării*, în vederea unei “(...) eventuale / necesare revizuirii a modalităților de studiere și protejare a limbii, dar și a implicării specialistului lingvist în rezolvarea unor probleme care depășesc adeseori prin implicațiile lor domeniul propriu al lingvisticii.” (p. 184)

Ana Cristina Halichias evocă, în articolul *Un tratat neolatin de anatomie a dinților*, personalitatea lui Bartolomeu Eustachi, unul dintre cei mai mari anatomiști ai tuturor timpurilor, analizând în detaliu lucrarea *Libellus de dentibus*, un studiu dedicat anatomiei dinților, care “(...) are toate caracteristicile unui tratat științific, atât în ceea ce privește organizarea materiei, cât și trăsăturile lingvistice.” (p. 189)

Adriana Stoichițoiu Ichim realizează, în *Observații privind semantica termenilor juridici*, o excelentă analiză a semanticii termenilor juridici care valorifică și aprofundează cercetările anterioare întreprinse de autoare în

vederea redactării tezei de doctorat (*Stilul juridic în româna contemporană*, teză elaborată sub conducerea lui Ion Coteanu) care a constituit o primă încercare de abordare interdisciplinară a limbajului juridic.

Liliana Ionescu Ruxăndoiu, în *Relația dintre encliza și procliza articolului definit în română. O ipoteză*, reconstituie formele de genitiv-dativ ale articolului definit și distribuția acestora în româna comună, evidențiind o ipoteză asupra evoluției relației dintre encliza și procliza articolului definit și a statutului proclizei în dialectele românești. Demersul autoarei pornește de la sinteza bibliografică, realizată de Ion Coteanu, privind problemele originii și ale evoluției articolului românesc.

Un studiu dens și complex este cel semnat de Mihaela Mancaș, *Lexicul afectivității în poezie: Alexandru Philippide*, analiza prezentată fiind o parte dintr-un studiu mai amplu al autoarei referitor la poezia românească interbelică.

Într-un articol dedicat metaforei și metonimiei, *Metafora și metonimia – între paradigma de cercetare tradițională și paradigma de cercetare cognitivă*, Dana Manea explică lărgirea ariei semnificației cuvântului din perspectivă cognitiv-funcționalistă.

Alexandru Mareș ne oferă, în articolul *Note filologice despre Staico Grămăticul*, numeroase informații riguros argumentate despre activitatea acestui "harnic traducător din a doua jumătate a secolului al XVII-lea" (p.249)

O analiză extrem de interesantă propune Rodica Marian care realizează o analiză semantică a *Luceafărului* din perspectiva stilisticii funcționale în articolul *Stilistica funcțională a limbii române și sistemele poetice (metodelor analitice) contemporane ei. Principii aplicate în analiza semantică a Luceafărului*.

Ilustrând domeniul dialectologiei, Magdalena Popescu-Marin, în articolul *Concordanțe româno-retoromane: particulele –a, –ș(a) la adverbe*, evidențiază concordanțele româno-retoromane analizând maniera de reflectare a acestora la nivelul particulelor –a, –ș(a) la adverbe.

În "*Duhovnicească*" de Tudor Arghezi. *Analiză stilistică*, Cătălina Mărânduc propune o excelentă interpretare stilistică, împletind analiza cu memorialistica. Autoarea își amintește că poemul a fost discutat la Cercul de poetică condus de Ion Coteanu și că indiferent de interpretarea propusă, profesorul găsea argumente pertinente prin care destrăma eșafodajul propus de cei din sală. Ne aflăm așadar în fața unui text incitant și plin de semnificații care îndeamnă la reflecție.

În articolul *Avatarurile unei paradigme epistemologice în lingvistică*, Ecaterina Mihăilă problematizează pe marginea structuralismului ca paradigmă epistemologică în domeniul științelor umaniste. Totodată, autoarea rememorează perioada celor aproape zece ani în care a frecventat Cercul de poetică și care i-a oferit posibilitatea de a-l cunoaște mai bine pe profesorul Ion Coteanu: "Am descoperit că directorului Institutului, pe care îl consideram sever și de care chiar mă temeam puțin, era un om fermecător, cu o inteligență scilicet și cu o mare deschidere pentru toate noile direcții din lingvistică" (p. 298-299).

Contactele dintre română și bulgară, permanente de-a lungul istoriei, au favorizat apariția împrumuturilor din română în graiurile bulgărești, aspect analizat de Virgil Nistorescu care, în articolul *Cuvinte bulgărești de origine română*, discută pe marginea unor cuvinte inserate în *Dicționarul etimologic al limbii bulgare* și într-o monografie a localității Ternovka din sudul Ucrainei.

O abordare extrem de interesantă propune Mariana Neț în articolul *Vocabularul gastronomic românesc. Recuperări semantice și lexicale* în care analizează o serie de substantive din vocabularul culinar format pe teren românesc din verb la infinitiv + sufixul *-tură / -ătură, -itură*.

Riguros argumentat este și articolul Ilenei Oancea, intitulat *Semantică și istorie. Câteva observații privind romanitatea în context european*, care analizează problema romanității în context european din perspectivă semantică și istorică.

Gabriela Pană Dindelegan aduce în discuție problema conectorilor, iar dintre aceștia, analiza sa are în vedere pe *de* relativ și maniera sa de reflectare în româna veche, preferința pentru acest conector fiind motivată, pe de o parte, de eterogenitatea lui categorială și funcțională, iar, pe de alta, de ambiguitatea reperabilă în multe contexte.

Analiza întreprinsă de Marina Rădulescu Sala în articolul *Statutul sintactic al adverbilor câte și vreo* este realizată atât din perspectiva gramaticii tradiționale, cât și din perspectivă modernă așa cum apare ilustrată în *Gramatica de bază a limbii române* (2010).

Într-un articol cu vădită tentă memorialistică, *Coteanu, inedit*, Marius Sala evocă un moment mai puțin plăcut al existenței sale, în care doar sprijinul Profesorului l-a salvat de la o pedeapsă nemerită.

Gramatica de bază a limbii române de Ion Coteanu. Sugestii metodologice, articol semnat de Domnița Tomescu, evidențiază rolul major în studiul limbii pe care l-a avut apariția în 1982 a cunoscutei gramatici a lui Ion Coteanu.

În seria articolelor cu caracter memorialistic se înscrie și cel semnat de Vasile Țăra – *Ultimul președinte* – care descrie contribuția deosebită pe care Ion Coteanu, alături de savanți precum Ovid Densusianu, Sextil Pușcariu, Iorgu Iordan, Alexandru Rosetti, Al. Graur, Boris Cazacu, a avut-o atât la modernizarea lingvisticii românești, la crearea sistemului de cercetare în domeniul limbii, asumându-și poziții importante în conducerea Academiei Române, a facultăților și a institutelor de profil, cât și în formarea profesorilor filologi.

Dorin Urițescu, în articolul *Graiul din Țara Oașului în perspectivă informatică*, propune o analiză a statutului graiului oșean pe baze informatice și statistice.

În contextul actual al globalizării, demersul Ioanei Vintilă Rădulescu, evidențiat în articolul *Terminologia Uniunii Europene și terminologia românească*, este extrem de interesant, analizând în paralel cele două terminologii.

O analiză complexă propune Carmen Vlad în articolul *Statutul referențial al persoanei întâi în discursul narativ*, centrându-se pe dubla disociere de roluri discursive: *locutor* vs *înfăptuitor* și *narator* vs *actor*, o distincție care are la bază diferența de perspectivă analitică: lingvistică pentru primul caz, și naratologică pentru cel de-al doilea.

În *Tușe la un portret nefinisat*, Lucia Wald evocă imaginea *Omului* Ion Coteanu, “un om politicoș, afabil, discret și chiar timid” (p.402).

Volumul se încheie cu articolul *Conceptul de ambiguitate și interpretarea discursului literar: de la stilistica funcțională la cea cognitivă*, semnat de Rodica Zafiu care analizează un concept amplu teoretizat de Ion Coteanu în multe dintre cărțile și articolele sale de stilistică: *ambiguitatea* în discursul literar. Autoarea mărturisește că, deși “(...) ambiguitatea nu mai e un cuvânt-cheie al teoriilor poetice și stilistice actuale, fenomenul pe care termenul îl desemnează e latent și omniprezent, perfect integrabil abordărilor cognitive ale discursului literar. Reevaluarea sa ni se pare a fi doar o chestiune de timp.” (p. 410)

La capătul lecturii volumului dedicat memoriei lui Ion Coteanu, rămânem cu ideea că timpul, în curgerea lui, nu poate șterge amintirea unui om deosebit și a unui mare profesor din memoria și conștiința celor care l-au cunoscut sau pe care i-a format.